

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

ЯРА Олена Сергіївна - доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЛАДИЧЕНКО Віктор Валерійович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЖУРАВЕЛЬ Ярослав Володимирович - доктор юридичних наук, професор, декан юридичного факультету Академії праці, соціальних відносин і туризму

УДК 620.92-049.5(477)

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.4.19

У статті здійснюється комплексне дослідження сучасного стану правового забезпечення використання та подальшого впровадження в Україні альтернативних джерел енергії та вплив воєнних дій і воєнного стану на таку сферу суспільних відносин. Визначено, що повномасштабна війна, яку розгорнула росія на території України в лютому 2022 року, залишила сектор альтернативної енергетики у стані очікування та невизначеності, який поглибився не просто за рахунок активних бойових дій, пошкодження та окупації енергетичних об'єктів, але й через штучне створення окремими державними структурами додаткових проблем та викликів на ринку. З'ясовано, що воєнний стан в Україні вкрай негативно вплинув на розвиток альтернативних джерел енергії. Це стосується як наявності заборгованостей перед виробниками енергії, отриманої з альтернативних джерел енергії, так і виданням підзаконних нормативно-правових актів, що суттєво зменшують компенсацію виробникам такої енергії. Зроблено висновки, що держава має бути зацікавлена у збереженні стабільного функціонування ринку альтернативної енергетики, адже саме розвиток та підвищення рівня "зеленої" енергії дозволить зрештою усім країнам європейського континенту, включаючи нашу, відмовитись від паливних ресурсів російської федерації, знизивши таким чином її фінансові спромож-

ності для ведення війн у майбутньому. І це вже має бути ефективним стимулом для всіх розвивати зелену енергію, навіть якщо не брати до уваги екологічні чинники, що первинно були закладені провідними економіками світу в основу розвитку та стимулювання виробництва електрики з альтернативних джерел.

Ключові слова: зелений тариф, правове регулювання, енергетика, альтернативні джерела енергії, ринок електроенергії.

Актуальність теми

В умовах аварійних відключень електроенергії та постійних ракетних обстрілів в Україні пошук альтернативних джерел енергії став життєво важливим. Усе частіше найоптимальнішим варіантом в умовах постійних відключень електроенергії є впровадження децентралізованих рішень з енергопостачання. Як показує практика, їх можна реалізувати з використанням альтернативних джерел енергії. Галузь доволі стрімко розвинулася, але також за останні майже 3 роки виникло чимало проблем, які наразі не вирішуються. Як наслідок, перспективи розвитку сфери альтернативних джерел енергії зменшуються. Інвестори бояться вкладати кошти, а неврегульоване правове поле заважає виробникам електроенергії, які вціліли, працювати, у тому числі власникам знищених станцій отримати кошти на відновлення.

Також повномасштабна війна, яку розгорнула росія на території України в лютому 2022 року, залишала сектор альтернативної енергетики в стані очікування та невизначеності, який поглибився не просто за рахунок активних бойових дій, пошкодження та окупації енергетичних об'єктів, але й через штучне створення окремими державними структурами додаткових проблем та викликів на ринку.

Таким чином, виникає необхідність у проведенні комплексного дослідження сучасного стану правового забезпечення використання та подальшого впровадження в Україні альтернативних джерел енергії та вплив воєнних дій і воєнного стану на таку сферу суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій підтверджує актуальність обраної тематики. Зокрема, альтернативні джерела енергії стали предметом в дослідженнях таких науковців як: М. М. Кузьміна, О.О. Савчук, І.Є. Чумаченко, Л. М. Алдохіна, С.д. Білоцького, Х.А. Григор'євої, К.М. Караханян, В.М. Комарницького, О.Б. Кишко-Єрлі, М.М. Кузьміної, А.В. Павлиги, Є.О. Платонової, Е.Ю. Рибнікової, А.О. Рожко, Ю.М. Рудь, Т.Є. Харитоновой, М.В. Чіпко, Г.І. Шматько, Є.В. Шульги та інших.

Метою дослідження виступає визначення сучасного стану правового забезпечення використання альтернативних джерел енергії в умовах правового режиму воєнного стану.

Результати

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території України було введено в дію правовий режим воєнного стану, у зв'язку з повномасштабним вторгненням сусідньої держави [1]. Враховуючи такий стан, більшість сфер суспільних відносин зазнали певних змін, у тому числі й у сфері правового забезпечення. Не стала винятком й альтернативна енергетика, хоча загальні основи правового забезпечення є актуальними й у період дії воєнного стану.

Як відомо, використання альтернативних джерел енергії в Україні базується на

певній сукупності нормативно-правових актів, відповідно до яких визначається основи для використання та реалізації енергії отриманої з альтернативних джерел.

Так, відповідно до Закону України "Про альтернативні джерела енергії", альтернативними джерелами енергії визнаються відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний гази, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів. [2]

Крім базового нормативно-правового акту, досліджувана сфера суспільних відносин врегульована на рівні таких Законів України як: «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» [3], «Про ринок електричної енергії» [4], «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [5] Крім згаданих вище законодавчих актів, існує низка підзаконних нормативно-правових актів, що є загальними для всіх суб'єктів використання альтернативних джерел енергії. Серед яких необхідно виділити постанову Кабінету Міністрів України № 126 "Про особливості приєднання до електричних мереж об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел" [6], Постанову Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі - НКРЕКП) № 170 "Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії "зеленого" тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії" тощо [7].

Слід згадати також і про те, що стратегічні основи розвитку альтернативної енер-

гетики визначені в Енергетичній Стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р [8]. Така Стратегія передбачає реформування енергетичного сектору та реалізацію програми енергоефективності в рамках визначеного вектору розвитку. Метою Стратегії є задоволення енергетичних та ресурсних потреб суспільства та економіки у технічно надійний, безпечний, доцільний та економічний спосіб. Ця стратегія пропонує механізми трансформації до 2020 року та визначає стратегічні орієнтири до 2035 року. Зокрема, передбачається, що реалізація ЕСУ відбуватиметься в три основні етапи: I етап – до 2020 року; II етап – до 2025 року; III етап – до 2035 року [9].

Необхідно зауважити, що незважаючи на достатньо велику кількість нормативно-правових актів у цій сфері, назріває питання створення єдиної комплексної правової бази, яка б змогла врегулювати всі види альтернативної енергетики в нашій державі. Про це неодноразово згадується як у працях сучасних дослідників у сфері альтернативних джерел енергії, так і серед законотворців.

Згадані вище нормативно-правові акти, в цілому, не зазнали особливих змін щодо загальних основ регулювання використання альтернативних джерел у період дії правового режиму воєнного стану. Більшість проблем виникли саме в процесах реалізації (збуту) енергії отриманої з альтернативних джерел та можливості застосування “зеленого тарифу” виробниками такої енергії.

Принагідно слід відмітити, що відповідно до ст. 1 Закону України “Про альтернативні джерела енергії” визначено, що “зелений тариф” – це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об’єктах електроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексів), з альтернативних джерел енергії (а з використанням гідроенергії – лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями) [2].

Саме “зелений тариф”, що вперше з’явився в Україні в 2009 році повинен був стимулювати приплив інвестицій у цю галузь, що, до речі, цілковито відповідає міжнародній практиці підтримки галузі. Планується, що держава братиме на себе зобов’язання купувати весь надлишок електроенергії виробленої з альтернативних джерел енергії і переданої в загальну мережу за дещо підвищеною ціною [10, с. 3].

Відповідно до п. 7 ч. 3 ст. 3 до згаданого вище Закону України “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг”, саме перед цим державним органом завжди стоїть основне завдання щодо сприяння упровадженню заходів з енергоефективності, збільшенню частки виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії та захисту навколишнього природного середовища [5].

Законом України “Про ринок електроенергії” передбачено можливість укладання довгострокових договорів на закупівлю електроенергії, виробленої за “зеленим тарифом”, до 2030 р., а також укладання договору купівлі-продажу електричної енергії між гарантованим покупцем та суб’єктом господарювання, який виробляє електричну енергію з альтернативних, зокрема, відновлюваних, джерел енергії та за результатами аукціону набув право на підтримку [4].

Таким чином, застосування до виробників енергії, які отримують її з альтернативних джерел енергії ставок “зеленого тарифу”, що є в разі більшими від тарифів встановлених для виробників енергії отриманої із звичайних джерел енергії, має на меті збільшити частку виробництва енергії отриманої саме завдяки використанню альтернативних джерел. Проте, на початку ведення активних бойових дій на території України Міністерство енергетики України видало наказ “Про розрахунки на ринку електричної енергії”, за яким обмежуються виплати генерації з відновлюваних джерел енергії [11].

Втім, вже у червні 2022 р. Міністерство енергетики України видало новий Наказ № 206 відповідно до встановлено нові тарифи

розподілу грошових коштів за такими показниками:

- для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з енергії сонячного випромінювання - сума, що дорівнює значенню 18% від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік (раніше – 15%);

- для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з енергії вітру - сума, що дорівнює значенню 18% від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік (раніше – 16%);

- для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з гідроенергії - сума, що дорівнює значенню 35% від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік;

- для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з біогазу – сума, що дорівнює значенню 40% від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік;

- для виробників, що здійснюють виробництво електричної енергії з біомаси – сума, що дорівнює значенню 75% від середньозваженого розміру «зеленого» тарифу за 2021 рік (раніше – 60%) [12].

Таким чином, можливо зазначити, що вказаними вище підзаконними нормативно-правовими актами було обмежено компенсацію за виробництво енергії отриманої з альтернативних джерел енергії на період дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Слід також додати, що ще до початку війни, а саме в середині 2021 році, енергетичний сектор України виявився на перехресті, у своєрідному очікуванні, який саме вектор розвитку енергетики обере держава. У невизначеності знаходився й сектор альтернативних джерел енергії. Адже, з одного боку, Уряд України почав поетапно виконувати свої зобов'язання, передбачені Меморандумом «Про Взаєморозуміння щодо врегулювання проблемних питань у сфері відновлюваної енергетики України», укладеним у червні 2020 року в результаті проведення медіації при Центрі вирішення спорів Енергетичного Співтовариства між Урядом України та НКРЕКП, з одного боку, та двома провідними профільними асоціаці-

ями — Українська вітроенергетична асоціація та Європейсько-Українське енергетичне агентство — з іншого, та розпочав поступово виплачувати заборгованість, накопичену перед виробниками з альтернативних джерел енергії протягом минулих років, таким чином, надаючи ринку позитивні сигнали [13].

Досвід нашої країни та й загалом європейського континенту, що склався протягом останніх десятиріч, дозволяє висловити переконання, що “енергетична зброя” буде використана агресором найближчим часом у війні на повну потужність. І передумови для цього є, адже під загрозою опинились як технічна можливість функціонування вітчизняної енергосистеми, так і фінансова складова ринку електроенергетики, що невпинно погіршується внаслідок знищення інфраструктури, підприємництва та катастрофічного зниження платоспроможності населення.

Можливо також погодитися з позицією А. Геруса, який переконаний, що об'єкти “зеленої” енергетики важче пошкодити або зруйнувати внаслідок ракетних ударів або ударів дронами. Якщо об'єкт великий за своїм розміром і потужністю виробництва - тоді для російських окупантів ціль для атаки стає зрозуміла, а якщо об'єктів багато і вони відносно невеликі - тоді їх атакувати набагато важче. В умовах війни відновлювальні джерела енергії допомагають стабілізувати роботу енергосистеми [14].

Висновки

Таким чином, можливо аргументувати, що воєнний стан в Україні вкрай негативно вплинув на розвиток альтернативних джерел енергії. Це стосується як наявності заборгованостей перед виробниками енергії отриманої з альтернативних джерел енергії так і виданням підзаконних нормативно-правових актів, що суттєво зменшують компенсацію виробникам такої енергії.

На сьогодні стимулювання встановлення споживачами генерації з альтернативних джерел енергії здійснюється за моделлю “зеленого тарифу”. З одного боку, це дало значний поштовх до розвитку генерації з альтернативних джерел енергії для приват-

них домогосподарств. Водночас чинна модель має низку обмежень і недоліків, що, у тому числі, виникли в період воєнного стану в Україні.

За таких обставин видається, що держава мала б бути зацікавлена у збереженні стабільного функціонування ринку альтернативної енергетики, адже саме розвиток та підвищення рівня “зеленої” енергії дозволить, зрештою, усім країнам європейського континенту, включаючи нашу, відмовитись від паливних ресурсів російської федерації, знизивши таким чином її фінансові спроможності для ведення війн у майбутньому. І це вже має бути ефективним стимулом для всіх розвивати зелену” енергію, навіть якщо не брати до уваги екологічні чинники, що первинно були закладені провідними економіками світу в основу розвитку та стимулювання виробництва електрики з альтернативних джерел.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 № 555-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
3. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 09.07.2010 р. № 657-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1657-20>
4. Про ринок електричної енергії: Закон України 2019-VIII від 13.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>
5. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 р. № 1540-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>
6. Про особливості приєднання до електричних мереж об'єктів електроенергетики, що виробляють електричну енергію з використанням альтернативних джерел: постанова Кабінету Міністрів України № 126 від 19 лютого 2009 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/243262602>
7. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення дії “зеленого” тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.08.2019 р. № 1817. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-poryadku-vstanovlennya-pereglyadu-ta-pripinennya-dii-zelenogo-tarif-u-na-elektrichnu-energiyu-dlya-subektiv-gospodarskoi-diyalnosti-spozhyvachiv-elektrichnoi-e-616d8dd599400?id=44040>
8. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>.
9. Мелех Л., Нагірняк О. Правове регулювання альтернативної енергетики в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2021. № 2 (30). с. 159-166.
10. Сагайдак І. С., Чорна Т. М., Авраменко Н. Л. “Зелений тариф” як механізм стимулювання відновлюваної енергетики України. Ефективна економіка. 2018.- № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/66.pdf
11. Щодо проведення розрахунків на ринку електричної енергії: Наказ Міністерства енергетики України від 04.03.2022 року №104. URL: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/yasno.com.ua/uploads/documents/2022/04/07/104_Pro_stabilizatsiiu_na_rynku_elektroenerhii.pdf
12. Про розрахунки з виробниками за “зеленим” тарифом”: Наказ Міністерства енергетики України від 15.06.2022 р. № 206. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245657216&cat_id=35109

13. Конеченков А. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Разумков центр. 11.11.2022 р. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sector-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny>

14. Герус А. В умовах війни відновлювальні джерела енергії допомагають стабілізувати роботу енергосистеми. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. 02.11.2022 р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/229706.html

REFERENCES

1. On the introduction of martial law in Ukraine: DECREE OF THE PRESIDENT OF UKRAINE No. 64/2022 dated February 24, 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. On alternative energy sources: Law of Ukraine dated February 20, 2003 No. 555-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>

3. On energy lands and the legal regime of special zones of energy facilities: Law of Ukraine dated July 9, 2010 No. 657-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1657-20>

4. On the electricity market: Law of Ukraine 2019-VIII dated 04/13/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>

5. On the National Commission for State Regulation in the Energy and Utilities Sectors: Law of Ukraine dated September 22, 2016 No. 1540-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19#Text>

6. On the peculiarities of connection to electric power networks of electric power facilities that produce electric energy using alternative sources: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 126 of February 19, 2009. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243262602>

7. On the approval of the Procedure for establishing, revising and terminating the “green” tariff for electricity for economic entities, consumers of electricity, including energy cooperatives, and private households whose generating plants produce electricity from alternative energy sources: Resolution of the National of the commission that carries out state regulation in the fields of energy and communal services

dated 30.08.2019 No. 1817. URL: <https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-zatverdzhennya-poryadku-vstanovlennya-pereglyadu-ta-pripinennya-dii-zelenogo-tarifu-na-elektrichnu-energiyu-dlya-subektiv-gospodarskoi-diyalnosti-spozhivachiv-elektrichnoi-e-616d8dd599400?id=44040>

8. On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period until 2035 “Safety, energy efficiency, competitiveness: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 18, 2017 No. 605-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>

9. Meleh L., Nagirnyak O. Legal regulation of alternative energy in Ukraine. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences. 2021. No. 2 (30). c. 159-166.

10. Sahaydak I. S., Chorna T. M., Avramenko N. L. “Green tariff” as a mechanism for stimulating renewable energy in Ukraine. Efficient economy. 2018. No. 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/66.pdf

11. Regarding calculations on the electricity market: Order of the Ministry of Energy of Ukraine dated March 4, 2022 No. 104. URL: https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/yasno.com.ua/uploads/documents/2022/04/07/104_Pro_stabilizatsiiu_na_rynku_elektroenerhii.pdf

12. About settlements with producers under the “green” tariff”: Order of the Ministry of Energy of Ukraine dated 15.06.2022 No. 206. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245657216&cat_id=35109

13. Konechenkov A. Renewable energy sector of Ukraine before, during and after the war. Razumkov Center. 11/11/2022 URL: <https://razumkov.org.ua/statti/sector-vidnovlyuvanoyi-energetyky-ukrayiny-do-pid-chas-ta-pislya-viyny>

14. Gerus A. In the conditions of war, renewable energy sources help to stabilize the operation of the energy system. Press service of the Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine. 02.11.2022 URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/229706.html

**LEGAL SECURITY OF THE USE OF
ALTERNATIVE ENERGY SOURCES IN
THE CONDITIONS OF THE LEGAL
REGIME OF MARITAL STATE IN
UKRAINE**

The article carries out a comprehensive study of the current state of legal support for the use and further implementation of alternative energy sources in Ukraine and the impact of military actions and martial law on this sphere of social relations. It was determined that the full-scale war launched by Russia on the territory of Ukraine in February 2022 left the alternative energy sector in a state of waiting and uncertainty, which deepened not only due to active hostilities, damage and occupation of energy facilities, but also due to the artificial creation additional problems and challenges in the market by individual government structures. It was found that the state of war in Ukraine had an extremely negative impact on the development of alternative energy sources. This applies both to the existence of

debts owed to producers of energy obtained from alternative energy sources and the issuance of secondary legal acts that significantly reduce compensation to producers of such energy. It was concluded that the state should be interested in preserving the stable functioning of the alternative energy market, because it is the development and increase in the level of “green” energy that will eventually allow all countries of the European continent, including ours, to abandon the fuel resources of the Russian Federation, thereby reducing its financial capabilities for waging wars in the future. And this should already be an effective incentive for everyone to develop “green” energy, even if we do not take into account the environmental factors that were initially laid by the world’s leading economies as the basis for the development and stimulation of electricity production from alternative sources.

Keywords: green tariff, legal regulation, energy, alternative energy sources, electricity market.